

Bronisław Wenanty Zubert

"Ordensrecht auf der Grundlage des Codex Iuris Canonici 1983 unter Berücksichtigung des staatlichen Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und Schweiz", B. Primeshofer, Freiburg i. B. 1988 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 33/3-4, 213-217

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nej interpretacji, regulują bowiem kwestie praktyczne oraz konflikto-genne obszary działalności. Do takich Autor zalicza m. in. niezbyt fortunne ujęcie kan. 674 (por. też: R. Henseler, *Programmierte Konflikte? Gesetzliche Unklarheiten und mögliche Spannungen zwischen Diözese und klösterlichen Verbänden*, Ordens-Korrespondenz 26 (1986) 17—36). Pozytywnie natomiast wypada ocenić kan. 675, mający podstawowe znaczenie dla nowej wizji życia zakonnego, pozbawionej dotychczasowej dwutorowości: kontemplacja — akcja. Przekonanie, iż w instytutach oddanych dziełom apostołskimi działalność apostołska należy do samej ich natury, pozwala tworzyć duchową jedność między duchem zakonnym i duchem apostołskim.

Dość szczegółowo zajął się Autor recenzowanej pozycji wydaleniem z zakonu. Najpierw w ogólnym wprowadzeniu do tej kwestii wyjaśnia różnice pomiędzy dawnym a nowym prawem kodeksowym, a następnie analizuje trzy rodzaje wydalenia: ipso facto, obligatoryjne i nieobligatoryjne. Zwraca przy tym uwagę na konieczność przestrzegania również norm prawa karnego, dotyczących zwłaszcza poczytalności czynu, okoliczności zmniejszających czy też zwiększających odpowiedzialność. Idzie przede wszystkim o te przypadki, kiedy trzeba wydać dekret wydalający, a nie tylko stwierdzający.

W komentarzu do przepisów o instytutach świeckich i stowarzyszeniach życia apostołskiego oprócz znakomitej analizy tekstu niezmiernie cenne są te partie, w których Autor wskazuje na konjunkcję i dysjunkcję tych form życia z instytutami zakonnymi. W ten sposób uzyskujemy logicznie spójną informację o normach regulujących wielość rodzajów życia poświęconego Bogu i Kościołowi.

Uważam, że *Prawo zakonne* Henselera stanowi bardzo poważną pozycję w grupie już opublikowanych komentarzy do obowiązującego prawa zakonnego. Krytyczna analiza tekstu, uwzględniająca w szerokim zakresie jego normatywny kontekst i doktrynalne przesłanki, ukazywanie problemów spornych, propozycje innych rozwiązań legislacyjnych, wykorzystanie zróżnicowanej literatury przedmiotu itp. czynią z komentarza dzieło przydatne nie tylko dla potrzeb praktycznych, lecz również inspirujące i stymulujące nowe badania naukowe w tej niezwykle interesującej i potrzebnej dziedzinie prawa kanonicznego.

Bronisław Wenanty Zubert OFM

Primeshofer B., Ordensrecht auf der Grundlage des Codex Iuris Canonici 1983 unter Berücksichtigung des staatlichen Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der Schweiz, Freiburg i. B., wyd. 3, 1988, ss. 250

Znany kanonista austriacki B. Primetshofer, redemptorysta, profesor prawa kanonicznego na Instytucie Prawa Kościelnego na Wydziale Te-

ologii Katolickiej Uniwersytetu w Wiedniu opublikował w 1988 r. już trzecie wydanie swojego komentarza do prawa zakonnego. W stosunkowo krótkim czasie ukazały się więc na obszarze języka niemieckiego aż trzy komentarze do tego niezmiernie ważnego działu prawa kanonicznego. Pozycja Primetshofera w układzie metodycznym różni się od dotychczas opublikowanych: R. Henselera (*Ordensrecht*. Odb. z: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Essen 1987) i R. Sebotta (*Das neue Ordensrecht. Kommentar zu den Kanones 573—746 des Codex Iuris Canonici*, Kevelaer 1988). Autor dokonuje bowiem własnego podziału materii prawnej, zachowując oczywiście ramy systematyki przyjętej w Kodeksie. Pod tym więc względem recenzowana książka przypomina tradycyjne podręczniki do poszczególnych działów Kodeksu.

Układ pracy jest następujący: trzy Przedmowy (do 1, 2 i 3. wydania), Spis treści, 6 części komentarza, Wykaz literatury, Skorowidz rzeczowy, Wykaz kanonów i Wykaz skrótów.

W Przedmowie do 3. wydania Autor wyjaśnia założenia metodologiczne, jakimi kierował się przy jego opracowaniu. Podkreśla, iż analizuje przede wszystkim przepisy aktualnie obowiązującego prawa zakonnego, nawiązując niekiedy jedynie z konieczności do KPK 1917 oraz do dokumentów, które ukazały się przed promulgacją obecnego Kodeksu. Rezygnuje również celowo — podobnie jak w poprzednich wydaniach — z przypisów, odsyłając zainteresowanych pogłębieniem konkretnych kwestii do literatury przedmiotu, dobranej zresztą niezwykle starannie i w dość szerokim zakresie.

Do systematyki Norm wspólnych dla instytutów życia konsekrowanego wysuwa się na ogół krytyczne zastrzeżenia. Primetshofer natomiast ze znanstwem i przejrzystością przedstawił normatywną treść tych wstępnych kanonów. Całość zawartej w nich treści zgrupował wokół dwóch zagadnień: podstawowe problemy prawa zakonnego oraz struktura instytutów życia konsekrowanego. W pierwszym zespole tematycznym omawia pojęcie prawa zakonnego i jego źródła prawne, ukazuje teologiczne i eklezjologiczne miejsce życia według rad ewangelicznych oraz funkcję „znaku”, jaką spełnia ten rodzaj życia. Dwie sprawy spośród tych kwestii wydają się szczególnie godne uwagi. Autor rozważając relację instytutów życia konsekrowanego do hierarchicznych struktur Kościoła słusznie zauważa, iż instytuty owe ani nie są Kościołem partykularnym ani prapłaturą personalną. Członkowie instytutów należą do rodziny diecezjalnej (DB 34). Apostolstwo instytutów realizuje się w Kościele partykularnym, któremu z kolei bez aktywności apostołskiej zakonników czegoś brak do pełni dojrzałości. Jedność instytutów z Kościołem powszechnym zawiązuje się poprzez Kościół partykularny (s. 23). W naukowej zaś refleksji nad ewangeliczną radą posłuszeństwa Primetshofer stwierdza, iż posłuszeństwo zakonne nie jest ślepym podporządkowaniem się obcej woli, lecz polega na aktywnej i odpowie-

działnej współpracy przełożonych i podwładnych (por. DZ 14). Prawodawca tylko dwukrotnie zaznacza w Kodeksie, że przełożeni kościelni „zastępują” Boga, a mianowicie: w odniesieniu do papieża, „Zastępcy Chrystusa” (kan. 331) oraz w stosunku do przełożonych zakonnych (kan. 601). Tych sformułowań nie można jednakże rozumieć w tym sensie, jakoby każda decyzja przełożonego była wyrazem woli Bożej wobec podwładnego. Nakaz przełożonego może bowiem opierać się na błędnych przesłankach, podwładny nie może działać wbrew własnemu sumieniu — stanowi ono nieprzekraczalną granicę posłuszeństwa. Poza tym wszakże poddany jest zobowiązany do posłuszeństwa nawet wtedy, gdy na podstawie posiadanej wiedzy i kompetencji ma przekonanie, że inna decyzja przełożonego byłaby bardziej trafna. Posuszeństwo zakonne zostałyby wydrążone z treści, gdyby w każdym przypadku wypełnienie nakazu było uzależnione od jego obiektywnej słuszności (s. 29). W tym też znaczeniu nakaz przełożonego, nawet niedoskonały, przyjęty w duchu wiary i wypełniany dla dobra wspólnego, stanowi dla podwładnego wyraz woli Bożej. W odniesieniu do drugiego kręgu problemów Norm wspólnych Autor dość krytycznie ocenia podział instytutów na kleryckie i laickie. Nie bez racji stwierdza on, iż podział ten nie odpowiada instytutom, w których z uwagi na własną świadomość i historyczne dziedzictwo wszyscy członkowie posiadają równe uprawnienia. De facto nie istnieje obecnie żaden instytut tzw. indyferentny, ale stanowisko Stolicy Apostolskiej w sprawie piastowania urzędów przez nie-kapłanów w instytutach kleryckich jest ambiwalentne (s. 36—37; zob. też B. Primetshofer, *Instituta nec clericalia nec laicalia. Möglichkeit und Konsequenzen*, Ordens-Korrespondenz 30 (1989) 34—48).

W komentarzu do norm o instytutach zakonnych Primetshofer relatywnie szeroko omówił prawo wyborcze (s. 84—99). Uzasadził to zresztą w przedmowie do recenzowanego wydania, powołując się na względy natury praktycznej, które domagają się rozwiązania licznych kwestii szczegółowych oraz jasnego ich unormowania w prawie własnym instytutów. Przy wykładni i stosowaniu kodeksowego prawa wyborczego trzeba, zdaniem Autora, dokładnie odróżnić tzw. *ius cogens* od *ius dispositivum*. Do przepisów podpadających pod pojęcie *ius dispositivum* najczęściej odnosi się generalne zastrzeżenie z kan. 164: ... *nisi aliud iure provisum fuerit*. Nie oznacza to jednak, że wszystkie przepisy prawa wyborczego zawarte w Kodeksie tracą moc wiążącą w przypadku innej regulacji w prawie własnym. Są bowiem pewne normy fundamentalne nie objęte powyższym zastrzeżeniem, np. kan. 168—172. Klauzula ogólna kan. 164 nie jest sformułowana dostatecznie jasno, dlatego też nie zawsze łatwo jest określić, co w prawie wyborczym należy uznać za *ius cogens*, co natomiast za *ius dispositivum*. Autor wskazuje również na pozytywne i negatywne aspekty dyspozycji kan. 119, 1, dotyczącej sposobu obliczania większości. Według modelu przy-

jętego, przez prawodawcę głosy nieważne i wstrzymujące się działają na niekorzyść wybieranych kandydatów, chociaż nie leży to w zamiarze wyborców. Korzystne zaś jest to, iż wybrany ma zazwyczaj za sobą reprezentatywną większość. Z analizy innej treści warto m. in. zwrócić uwagę na próbę uzasadnienia przez Primetshofera słuszności dyskusyjnego postanowienia kan. 689 § 2 (niedopuszczenie do następnej profesji zakonnika chorego). Zauważa on, że instytut i tak jest w mniej korzystnej sytuacji aniżeli profes. Ten bowiem może po upływie profesji czasowej swobodnie instytut opuścić, natomiast przełożeni zakonnicy jedynie, gdy „zachodzą słusne przyczyny” (kan. 689 § 1), mogą go nie dopuścić do następnej profesji. Przyjęcie, iż jedynie choroba podstępnie utajona ma w tym przypadku znaczenie prawne, oznaczaloby w praktyce dożgonne zobowiązanie instytutu do opieki nad chorym profesem czasowym i to nawet wtedy, gdy na skutek choroby nie jest on zdolny do życia i pracy w instytucie czy wręcz poważnie go obciąża. Dopuszczenie do profesji z pobudek chrześcijańskiej miłości bliźniego zasługuje na pochwałę, lecz zobowiązanie prawne do takiego działania naruszałoby interesy samego instytutu (s. 183—184).

Nieco schematycznie potraktował Autor normy, regulujące życie i działalność instytutów świeckich i stowarzyszeń życia apostołskiego, jakkolwiek i w tej części komentarza znajdujemy kilka celnych uwag natury teoretycznej i praktycznej. I tak np. przy wykładni kan. 713 (apostolstwo członków instytutów świeckich) Primetshofer z całą wnikliwością badawczą dostrzegł, iż prawodawcy nie udało się wyodrębnić specyfiki apostołskiej działalności duchownych, będących członkami instytutów świeckich. Jest to problem złożony i trudny, albowiem już z samego kapłaństwa wynika zobowiązanie do świętej posługi w Ludzie Bożym (por. kan. 713 § 3 i kan. 835 § 2). Rodzi się również pytanie, czy w kleryckich instytutach świeckich przełożonymi mogą być członkowie nie posiadający święceń? Autor pozytywnie rozstrzyga tę wątpliwość sądząc, że norma kan. 588 § 2 łącznie z kan. 732 odnosi się jedynie do instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego, albowiem ich przełożeni — gdy są one na prawie papieskim — posiadają na mocy urzędu kościelną władzę rządzenia (kan. 596 § 2, 732), zastrzeżoną zasadniczo dla tych, którzy otrzymali święcenia (kan. 129 § 1). Przełożeni instytutów świeckich takiej władzy nie mają i to niezależnie od tego, czy instytut jest na prawie papieskim czy diecezjalnym, dlatego też nie-kapłani mogą w nich sprawować każdy urząd (s. 207—208). Autor zwraca również uwagę na lukę prawną występującą w dyspozycji kan. 728 — brak wzmianki o konieczności notyfikacji indultu odejścia oraz o możliwości jego nieprzyjęcia (por. kan. 692). Uważa on, iż wolno w takich przypadkach zastosować analogię ustawową, ponieważ nie istnieją żadne powody, dla których członek instytutu świeckiego zamierzający opuścić instytut miałby być w gorszym położeniu prawnym niż członek instytutu zakonnego (s. 214).

Krytycznie wyraża się Primetshofer o wydzieleniu stowarzyszeń życia apostołskiego z instytutów życia konsekrowanego. Brak zobowiązania do praktyki rad ewangelicznych bynajmniej nie stanowi istotnej części składowej ich własnej świadomości prawnej, gdyż istnieją stowarzyszenia, co zresztą Kodeks przyznaje, których „członkowie podejmują rady ewangeliczne przez jakieś więzy określone w konstytucjach” (kan. 731 § 2). Ponadto nawet w stowarzyszeniach, w których nie składa się żadnych zobowiązań, mówi się o tzw. zobowiązaniu domyślnym, ponieważ *de facto* życie według rad ewangelicznych jest podstawą ich egzystencji i działania. Także nazwę „...życia apostołskiego trudno uznać za udaną. Określenie to wywołuje wrażenie, jakoby apostołstwo było cechą charakterystyczną jedynie tych stowarzyszeń, co oczywiście nie odpowiada prawdzie. Nadto inne jeszcze elementy strukturalne stowarzyszeń (np. życie wspólne, obowiązek noszenia stroju własnego lub duchownych diecezjalnych) powodują, iż zewnętrznie i prawnie są one bardziej zbliżone do instytutów zakonnych aniżeli instytuty świeckie. Część tych spraw stanowi relikw historycznego i w przyszłości trzeba je inaczej unormować (s. 218—219).

Panorama poruszonych wyżej kwestii przekonująco dowodzi wysokiego poziomu naukowego recenzowanej pracy Primetshofera. Doskonała orientacja w całości prawa zakonnego poparta wieloletnim doświadczeniem praktycznym (piastuje odpowiedzialne urzędy w swojej prowincji zakonnej) umożliwiła mu napisanie komentarza przejrzystego, zwięzłego, o skondensowanej treści, wnikliwie ukazującego dodatnie i ujemne strony kodeksowej regulacji prawnej, a wskutek tego bardzo przydatnego dla celów naukowo-badawczych, dydaktycznych i praktycznych.

Bronisław Wenanty Zubert ofm

Heinz Hürten, Kurze Geschichte des deutschen Katholizismus 1800—1960

Mathias-Gründweld Verlag, Mainz 1986, ss. 280.

Monografia Heinza Hürtena *Kurze Geschichte des deutschen Katholizismus 1800—1960* należy do najnowszych publikacji w tej dziedzinie. Została wydana w znanej serii Kommission für Zeitgeschichte poświęconej zagadnieniom historii katolicyzmu w Niemczech w XIX i XX wieku.

Głównym przedmiotem tej pracy jest rozwój niemieckiego katolicyzmu, rozumianego zgodnie z określeniem jednego z najwybitniejszych teologów XX wieku Karla Rahnera jako całość wszystkich przejawów życia i skutków działania Kościoła w społeczeństwie, które uwarunkowane są przez zmieniające się okoliczności i dlatego nie mogą